

СУД ПРИСЯЖНИХ

Параскевопуло Христо Георгійович
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: hristo19902@yandex.ua

Ключові слова: Суд присяжних, суддя кримінальні злочини, рішення, докази, слухання

Уперше суд присяжних виник на території сучасної України півтора століття тому. У середині XIX століття в Російській Імперії царський уряд починає робити конкретні кроки щодо застосування самодержавного ладу Росії до потреб капіталістичного розвитку і створенню умов для формування парламентсько-представницького устрою імперії. У зв'язку з цим імператор Олександр II проводить низку реформ, які торкнулися найважливіших сфер суспільно-політичного життя. Протягом 1861 – 1874 років було проведено селянську, земську, міську, шкільну, військову, поліцейську реформи. Але одним з найпослідовніших буржуазних перетворень, які провів царат, була судова реформа. Її проведення було зумовлено багатьма об'єктивними чинниками.

У жовтні 1865 року вийшов Високий указ, яким затверджувалось «Положення про введення в дію судових статутів від 20 листопада 1864 року». Особливої уваги заслуговує те, що при розгляді кримінальних справ, за якими особі могло бути призначено серйозне покарання у вигляді позбавлення волі на тривалий строк або заслання, стали залучати присяжних засідателів. Суд присяжних діяв за участю представників усіх прошарків суспільства, які обиралися за жеребом із заздалегідь підготовлених списків. У списки

присяжних потрапляли прізвища осіб віком від двадцяти п'яти до сімдесяти років, які вміли читати і які проживали в даній місцевості не менш, ніж останні два роки. Жінки не могли бути присяжними засідателями, податкоспроможним громадянам. Слід додати, що участь у статусі присяжного засідателя була в тогочасній Росії повинністю. При розгляді справи присяжні засідателі вирішували питання про подію злочину, винуватість чи невинуватість особи у вчиненні злочину, про осудність і неосудність особи, а також про наявність обтяжуючих та пом'якшуючих вину обставин. Присяжні засідателі мали рівне з суддями право на огляд слідів злочину, речових доказів, на вимогу різних пояснень, на завдання питань усім особам, які допитуються. Але присяжним заборонялося залишати зал судових засідань та нарадчу кімнату, не дозволялося збирати відомості про злочин поза залом судових засідань, розголошувати таємницю голосування тощо. Професійний же суддя вирішував лише юридичні питання.

У період з 1864 по 1878 роки фактично відбувалося становлення суду присяжних в округах губерній. В Україні суд присяжних діяв на території юрисдикції Київської, Харківської, Одеської судових палат, до складу яких входили суди окружної юстиції. На вирішення суду присяжних у той час відводилося розгляд п'ятої частини всіх кримінальних справ. У зв'язку з такою розширеною підсудністю суди присяжних відігравали важливу роль у кримінальному судочинстві і були центральною ланкою російської судової системи після реформи.

З кінця 90-х років XIX століття роль суду присяжних значно зменшується. Через те, що були створені численні надзвичайні та військові суди, збузилася кількість справ, які розглядав суд присяжних. Подібна ситуація існувала і в період діяльності Тимчасового уряду, аж поки в 1917 році більшовики, вважаючи суд присяжних проявом буржуазного ладу, скасували даний інститут судової системи.

В сучасних демократичних розвинених державах світу судова організація покликана забезпечити реалізацію загальновизнаного принципу участі народу у відправленні правосуддя. Класичним втіленням його в життя є участь громадян у судовому розгляді конкретних справ у статусі присяжних засідателів. В країнах англо-американської правової сім'ї суди присяжних функціонують у Великобританії, Канаді та Сполучених Штатах Америки. В країнах романо-германської правової сім'ї суди присяжних діють у Франції, Австрії, Німеччині, Іспанії, Бельгії та ряді інших європейських держав. Слід зазначити, що суд присяжних існує не в усіх державах, правова система котрих схожа за загальними рисами на держави романо-германської сім'ї. Наприклад в Японії судів присяжних не існує. Це пов'язано з великими видатками для їх виклику до суду. Проте демократичний рух юристів, що останнім часом активізувався в Японії, виступає за заснування суду присяжних японського зразка. Найбільш широке застосування і популярність серед всіх країн світу суд присяжних здобув в США.

В країнах континентальної та англо-американської правової сім'ї, особі, щоб стати присяжним засідателем треба відповідати низці встановлених державою критеріїв. У відповідних державах ці критерії в загальних рисах схожі між собою і відрізняються певними формальностями. Серед таких вимог головними виступають віковий ценз, громадянство, професійна приналежність, наявність у минулому судимості, статеві ознаки тощо.

По завершенні процедури відкриття судового слухання йде запрошення присяжних до залу судового засідання за для того, щоб вони постали перед судом. В цей момент сторони обвинувачення та захисту мають право заявити відвід будь-якому присяжному, після чого починається специфічна і опитування кандидатів у присяжні. Дана процедура має на меті довести всьому складу суду та публіці, яка іноді присутня на судових засіданнях, що присяжні дійсно можуть об'єктивно винести вердикт. В ході такого опитування суддя і представники сторін можуть задавати кандидату будь-яке питання, що стосується умов його

життя і виховання, кола знайомих, особистих нахилів та звичок, політичних та релігійних переконань, освіти, сімейного стану тощо. Під час перебігу даної процедури, коли весь склад суду дізнається нових відомостей про кандидатів, сторони мають право заявити мотивований відвід будь-якому кандидату. Треба відмітити, що в країнах англо-американської правової сім'ї утворення журі присяжних, фактично, багато в чому залежить від сторін звинувачення та захисту, які наділяються широкими можливостями впливу на склад журі шляхом реалізації права на відвід. Погоджуючись з думкою Л.В. Головка про те, що сама процедура формування журі є повноцінним етапом судового розбору справи, вважаємо, що сам інститут відводу присяжних засідателів в судах присяжних країн з англо-американським типом правової системи заслуговує на особливу увагу.

Суддя при розгляді справи в суді присяжних має дуже великі повноваження. Він одноособово вирішує такі питання як належність і допустимість доказів, має право відхилити клопотання і зняти будь-які запитання сторін. Після прийняття рішення присяжними суддя приймає вердикт і заносить його до протоколу судового засідання. Після цього відповідно до вердикту у відкритому засіданні суддя виносить ще й резолюцію про визнання судом винності чи невинності підсудного, яку також заносить до протоколу. Потім суддя встановлює вирок, тобто визначає вид і міру покарання підсудному, що обов'язково фіксується в протоколі. При цьому не обов'язково, щоб вирок виносився відразу ж після вердикту присяжних. Це може відбутися і через деякий час після суду, як правило, в межах двотижневого терміну. При виборі міри покарання суддя користується доповіддю про особу підсудного, складеною спеціально посадовими особами (в США – чиновниками служби нагляду за умовно засудженим або судовим клерком, в Англії – посадовими особами служби пробачії). В ній містяться дані про минулі арешти, приводи, судимості, сімейний стан, освіту, роботу, репутацію та інші відомості, які одержує посадова особа з державних архівів в результаті опитування підсудного підсудного та інших людей.

Світова практика знає дві моделі суду присяжних – англо-американську і європейську (або континентальну). Англо-американська модель є характерною для держав англо-американської правової сім'ї, а європейська для континентальної. Головна відмінність англо-американської моделі від континентальної полягає у процесуальних відмінностях порядку прийняття рішення про винуватість чи невинуватість особи у вчиненні злочину. Перша передбачає, що присяжні засідателі у кімнаті для нарад за відсутності професійного судді виносить вердикт про винність чи не винність підсудного, який є обов'язковим для суддівської колегії. Для другої моделі характерно те, що присяжні засідателі, після дослідження усіх матеріалів справи, разом і спільно з суддею ухвалюють рішення про винуватість чи невинуватість особи у вчиненні злочину.

***Науковий керівник:** професор кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна, д.ю.н., професор Петрова Любов Василівна*